

Knjiga se konča z omembo značilnosti pričevanj o čarovništvu. Glede na to da razprava lahko ostane samo na ravni nedoločnosti, vsi vpleteni subjekti ponavljajo stereotipen pripovedni okvir (omenjeno je nekakšno »maskiranje«), ki pa ga uporabljajo, da bi razložili notranja doživetja ali pojave, ki bi drugače ostali nerazumljeni. Navsezadnje gre za izkušnje, ki jih je mogoče posredovati le s simboličnimi izraznimi sredstvi.

Appendice: Procedura sommaria contro Mattia di Osvaldo Bernardone e informazioni contro gli altri imputati. (AAUD, S. Officio, b. 31, fasc. 28) [Dodatek: Skrajšan postopek proti Matiji Osvalda Bernardoneja in podatki proti drugim obtožencem. Nadškofijski arhiv Viden, Sveti oficij, k. 31, fasc. 28]. V dodatku je objavljenih 12 besedil, ki jih hrani Nadškofijski arhiv v Vidnu in so nastala med junijem 1648 in 19. septembrom 1650.

Altri modi je prvo delo, ki obravnava omenjene kulturne pojave z izredno poglobljeno raziskavo, z dragocenim kritičnim aparatom, ki zasluži posebno ovrednotenje, morda s pomočjo kazala navedene literature. Grijeve raziskave, ki povezujejo zgodovinsko-dokumentarno razsežnost s sodobnim ustnim izročilom vse furlanske regije, ponujajo pomembne rezultate tudi s tem, da nenehno postavljajo v ospredje zglede kulturne interakcije, posebno slovensko-furlanske. Visok delež sorodnih pojavov vabi k širitvi primerjalnih preučitev predvsem proti vzhodu, najprej pa na slovensko in hrvaško področje.

Roberto Dapit

Inga Miklavčič - Brezigar in Pavel Medvešček, *Pustovanja na Goriškem*.
Nova Gorica: Goriški muzej Kromberk, 2002. 184 str., ilustr.

Knjiga, ki naj bi bila katalog k razstavi Goriškega muzeja *Pustovanja na Goriškem*, je seveda mnogo več in je na Slovenskem druga monografija o maskah in pustovanjih na ožjem kulturnem območju (za knjigo A. Gačnika *Moč tradicije. Kurentovanje in karneval na Ptujju*). Nastala je na podlagi raziskave v okviru čezmejnega projekta *Pustovanja na stičišču evropskih narodov in kultur nekoč in danes*, s tem pa je vključena tudi v sistematično raziskavo pustovanja v slovenskem etničnem prostoru.

Po tradicionalnem pustovanju in karnevalskem praznovanju nas avtorja vodita vsak s svojim poglavjem: Miklavčič - Brezigarjeva predstavi Pustovanja na Goriškem s poudarkom na izvoru in tradiciji (str. 9–118), Medvešček pa se v poglavju Fantovščina in pustovanja (str. 119–174) naslanja na svoje etnografske zapiske.

Praznovanja ob menjavi letnih časov in prehodu enega leta v drugega, ki jih spremljajo t. i. »obredi prehoda«, označuje avtorica kot »živ muzej tradicionalnih obredov«. Da bi regionalna pustovanja lahko postavila v širši geografski in zgodovinski okvir, je bila potrebna obsežna raziskava, za razkrivanje njihovega pomena v današnjem času pa temeljita analiza in primerjava tako samega maskiranja in poteka pustovanja kakor tudi njegovih nosilcev (vaške in fantovske skupnosti, ki pripravljajo »pust«, ter kulturna in turistična društva, ki organizirajo »karneval«) in vseh sprememb, ki so povezane z družbeno strukturo.

Avtorica razmišlja o pustovanjih kot prežitkih, o maskiranju, ki človeka začasno s preobleko, masko in drugačnim obnašanjem preobrazi v »drugi jaz«, o potrebi po zabavi in sprostitvi in o posebnem občutku, ki ga doživi mladostnik ob sprejemu v *fantovščino* ali *fantovsko*, saj poslej lahko sooblikuje in se udeležuje pustovanj, ki so vedno bila, za

razložek od mestnih karnevalov, domena fantovske skupnosti. Uvodnemu poglavju o pojavu mask in maskiranja sledi *Umestitev v zgodovinski okvir*, v katerem avtorica išče izvir mask nasplah in se s pomočjo slovenske in tuje strokovne literature in s povednim slikovnim gradivom sprehodi od predzgodovinskih časov (jamske slikarije paleolitskih lovcev) prek bronaste in haltštatske dobe, antike in Keltov, srednjega veka, vse do pustnega obredja in maskiranja danes. V poglavju *Slovenske maske in evropski okvir* razmišlja o posamičnih pustnih likih in šegah, ki lahko izvirajo iz tradicije skupnega indoevropskega prostora, s podobno simboliko, preplet kulturnih plasti pa išče v izviri poimenovanj za like ali dejanja, v besednih zvezah in etimološki razlagi (ob pomoči A. Šivic - Dular), ki naj bi pomagala osvetliti razmišljanja in razumevanja kulturnih pojavov, čeprav večkrat ostajajo le na ravni domnev. Posebno pozornost nameni imenu »pust« za pustni čas in za sam lik in »karneval«, govori o različnih, še vedno le domnevnih razlagah besed *maska*, *maškara*, *škoromat*, *kurent*. Prav v zvezi z zadnjim se v knjigi tam, kjer se avtorica sklicuje na prevod knjige M. Eliadeja *Zgodovina religioznih verovanj in idej*, pojavlja kot ime maske (pustnega lika) *kuret* namesto pri nas poznanega *kurenta*, *koranta*, kar je seveda krivda prevajalca, ki se verjetno ni posvetoval, pa bi vseeno bilo koristno avtoričino opozorilo na to napako.

Morda je za ta namen, ko pričakujemo poglobljeni zgodovinski oris goriškega pustovanja, iskanja njegovih korenin v prepletanju romanskih in slovanskih kulturnih prvin, vzrokov in pobud za zginjanje in ponovno oživljanje maskiranja itn., kar nekoliko preobsežnih 81 uvodnih strani vsesplošnega in hipotetičnega poglobljanja v razne kulte, legende in teorije, ki niso vedno neposredno povezane z obravnavano snovjo. Glede na naslov knjige bi morda bilo primernejše to premišljanje uvrstiti na konec, potem, ko smo že spoznali pustovanje na Goriškem. Tako pa šele za obsežnim uvodnim delom na samo 26 straneh beremo *Pustovanje na Goriškem danes*. Kaj pa je bilo pred »danes« in kaj je splah ta »danes«, če nismo izvedeli, kako je bilo »včeraj«? Tudi sama avtorica se ob opori na dela Nika Kureta sprašuje o tem. Zdi se ji, da je bil Kuret pri »nekoč« in »danes« ohlapen, in vendar je razbrala, da so zanj ločnice obe svetovni vojni in čas po drugi. S povzemanjem iz Kuretovih del tako avtorica predstavi tisto, kar je Kuret zbral z obsežnimi, naključnim informatorjem (župnikom, učiteljem, študentom) poslanimi anketami (leta 1957, 1973, 1982) in poiskal v skromnih pisnih virih in med gradivom inštitutskega arhiva ter predstavil v obeh svojih temeljnih delih in nekaterih razpravah. Avtorica nato kratko, vendar zanimivo predstavi obujanje pustne tradicije na Ligu in izdelovalca pločevinastih mask Branka Žnidarčiča, ki s svojo ustvarjalnostjo, spretnostjo, po dveh še ohranjenih starih maskah (hranijo jih v Goriškem muzeju) in po eni, ki jo je našel v smeteh, predvsem pa po lastnem spominu oživlja že pozabljene like in ustvarja svoj muzej *liških maškaronov*. Sledila je tudi potem tradicionalnega pustovanja na Banjški planoti, kjer smo pred petintridesetimi leti še posneli film o banjškem pustu, in lahko ugotovila, da starih mačkar ni več, udomačili pa so se novi liki, *Kremenčkovi*, povzeti po televizijski nadaljevanki. Na Kobariškem so se obdržale *sovre* in *pustovi*, vedno bolj živi so tudi *drežniški pustovi*, tudi zaradi Kuretove knjige, ker fantom ni bilo vseeno, da so pod tem imenom združeni vsi: tisti iz Raven, Jezerc in Magozda, ki so se pripravljene predstaviti tudi zunaj svojega kraja, s tistimi iz same Drežnice, ki želijo ohraniti tradicionalne prvine samo doma. Take primere bi v Sloveniji lahko še našli in prav zaradi tega danes odkrivamo še nekaj skupin (npr. v Ponikvah, Vrbici), kjer so se obnašali »skrivnostno« in jih zato (kako bi mu bilo danes žal) Kuret ni mogel predstaviti v svoji knjigi. Del krivde pa lahko nosijo tudi tisti, ki so se ob izpolnjevanju

obsežno zastavljene vprašalnice premalo potrudili, da bi pogledali ali povprašali tudi v sosednji vasi. Nekaj strani v knjigi posveti avtorica tudi *Družbenemu pomenu pustovanja* predvsem v povezavi s fantovsko in dekliško skupnostjo in seveda s šolo, vrtci in družbenimi organizacijami ter na koncu navede še zelo obsežno strokovno literaturo, ki jo je uporabljala pri svoji raziskavi. Naj mi bo, ob navajanju literature, dovoljeno še eno opozorilo: avtorica je za svojo razpravo uporabljala delo *Slava vojvodine Kranjske* v izdaji Mladinske knjige iz leta 1977. V oklepaju navaja leto 1689 kot prvo izdajo tega dela in vendar gre le za Mirka Rupla prevod nekaterih odlomkov iz posamičnih knjig »Slave«, prvotno naslovljen kot *Valvasorjevo berilo* (izšlo 1936, 1951 in 1969), pozneje pa isti odlomki v posodobljenem jeziku kot *Slava vojvodine Kranjske* (1977, 1984, 1994; vse pri založbi Mladinska knjiga, če ne omenjamo še krajših izdaj v zbirkah Kondor in Naša beseda). To pa je vsekakor nekaj drugega kakor celotno Valvasorjevo monumentalno delo *Die Ehre des Herzogthums Krain*, ki je v štirih debelih knjigah (1. del knjige 1–4; 2. del 5–8, III. del 9–11, IV. del 12–15) res prvič izšlo 1689 (Ljubljana, Nürnberg), drugič pa v Krajčevi tiskarni v Rudolfswerthu (= Novo mesto) leta 1877.

Etnolog *Pavel Medvešček* se je po dolgih letih vrnil k svojim etnološkim zapiskom, h gradivu, ki ga je zbiral že od leta 1950. Tedaj so se fantje z Gorenjega Polja pri Anhovem odločili tradicionalni vaški pust »posodobiti« in mu vdihniti satirično oz. kritično naravnano vsebino aktualnih dogodkov – lahko bi rekli, da so pustno praznovanje želeli spremeniti v karneval. V predgovoru pove, kako se je stari nono, ko je zvedel za namero fantov, »namrščil in zasmejal, rekoč, da to ni tisti pravi pust, ampak cirkus«, in mu potem pripovedoval o pustu, kakor ga je sam doživljal. Pripoved je Medveščka tako prevzela, da se je resno lotil raziskave. In ker je imel dar, da je znal like po pripovedovanju tudi upodobiti, je njegovo gradivo še posej dragoceno, saj z njim lahko pomaga snovalcu danes izdelanih mask. Narisal je *bruljerja, frodljarja, braja, ramaštona, ramauša, makinca, mahošarja*, na skicah označil njihove rekvizite, jih narečno poimenoval, nekatera naličja še posebej izrisal. Živo, z besedami samih pripovedovalcev, ki so odgovori na zvedavost mladega etnologa in na spretno postavljena vprašanja, opisuje obred sprejema fantov v *možjeto* do prve svetovne vojne, občutke fantov po sprejemu, odnose med posameznimi *fantarijami*, izkušnje s prvim pustovanjem. Pove, kako so ljudje sprejemali pustne šege in kako je bilo s prepovedjo sodelovanja deklet, govori o izdelovanju mask in oprave, ozira se nazaj v čas prve svetovne vojne in težav po njej, omenja tudi »jugoslovansko obdobje« in še mnogo zanimivih pripovedi, ki približajo podobo življenja na tem območju in bralca naravnost prevzamejo. Avtor je pozneje pripovedi svojega prvega informatorja Jerneja Laščaka primerjal še z drugimi in s tem dopolnil zapiske. Tako še več zveemo o pustu na Kamberškem in o pustovanju na Trččakah, o likih, imenovanih *mahošarji*, nekakšni gozdni možje, o *makincih, cudrinu*, o izdelavi *kambreča*, o *rajšpu* ali pustu v Dolenjem Lokavcu. Pred nami je cela vrsta narečnih imen za maske in žal nam je lahko samo, da ni nikjer označeno mesto naglasa, kar se je pri delu za Leksikon etnologije Slovencev pokazalo kot pomanjkljivost v stroki nasploh. Včasih se pač zdi, da imamo poseben »talent« za poudarjanje napačnega zloga v besedi.

Knjigo sklene *Katalog fotografij* Alenke Pavšič - Zavavdlav in Metoda Zavavdlava.

Naj mi bo za konec dovoljeno navesti zanimiv odgovor na vprašanje, kaj informator Valentin Perkon misli o tem, da so stare bakrene maske skupaj s starimi navadami

zginile: »Stare navade se zdijo mladim kot železne srajce, v katerih se ne počutijo dobro... stara pravila jim zamorijo načrte in želje. Zato se uprejo tako, da naredijo nekaj novega, kar bo razjelo stare norce, ki ne morejo iz svojega sveta... Seveda je meni žal za tistim, kar sem kot fant doživel in tudi delal. A čas teče in neusmiljeno melje vse pred seboj. Ali je to dobro ali slabo pri teh letih niti ne razmišljam. Čudim pa se vam, ki ste mlad, da se tako zavzeto zanimate za svet in čas, ki je samo še v naših starih glavah.« Koliko časa še imamo, da bo nas, predvsem raziskovalce šeg, kdo od današnjih priletnih informatorjev počastil s takim, kar nekoliko otožnim vprašanjem?

Helena Ložar - Podlogar

Valens Vodušek, *Etnomuzikološki članki in razprave* (uredila: Marko Terseglav in Robert Vrčon). Ljubljana: Založba ZRC, 2003. 312 str., notne transkripcije, fotografije (Zbirka Folkloristika).

Zbornik o življenju in delu Valensa Voduška naj bi izšel že leta 2002, ko naj bi leta 1989 preminuli Valens Vodušek praznoval 90 let rojstva. Leto 2002 je bilo tudi dvajsetletnica njegove upokojitve in, žal, s tem povezanega konca njegovega strokovnega dela. Zaradi časovne stiske je publikacija izšla letos, z njo pa so strokovnemu in tudi širšemu krogu bralcev dosegljivejši Voduškovo življenjsko delo, predvsem pa etnomuzikološki spisi. Knjiga tudi nekoliko zapolnjuje opazna vrzel, tj. pomanjkanje takšne literature v domačem jeziku, tako spod rok tujih, sploh pa domačih strokovnjakov. Zbornik je tudi prva publikacija novo nastale zbirke Folkloristika, ki jo je pri Založbi ZRC pod svoje okrilje vzel Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU. Kot je zapisala urednica zbirke, dr. Marija Klobčar, je zbirka *namenjena objavam znanstvenih monografij in zbornikov s področja etnomuzikologije, etnokoreologije, tekstologije in z drugih področij, povezanih z ljudsko duhovno kulturo. Odstira podobo spreminjajočega se izročila pesmi, glasbe in plesa v različnih časovnih in prostorskih okvirih in na raznih spoznavnih ravneh.*

Valens Vodušek, sicer doktor prava po poklicu, je bil velik glasbeni ljubitelj, ki kljub veliki želji ni mogel študirati glasbe. Kot je sam omenil v objavljenem intervjuju, tudi zaradi, danes nam nerazumljivih, plehkkih vzrokov, kakršno je bilo v njegovi mladosti zanj življenjsko pomembno pisanje glasbenih »poročil« (tako je sam označeval časopisne kritike), kar pa očitno takrat ni bilo pogodu glasbenim veljakom (teh kritik se spominja in jih opisuje v spominskem članku dr. Valensu Vodušku tudi dr. Henrik Neubauer). Povojni čas in njegova nazorska naravnost sta vplivala na to, da je pravniški poklic popolnoma opustil in se poslej v svojem življenju ukvarjal samo še z glasbo različnih zvrsti. Slovenskemu javnemu prostoru je postal poznan predvsem kot vsestranski glasbeni delavec, pred vojno kot mladi publicist, od leta 1945 do leta 1951 je služboval kot dirigent radijskega in filharmoničnega zbora, do leta 1957 je bil direktor ljubljanske Opere. V letih 1956–1972 je vodil Slovenski oktet, ki je od ustanovitve slovit glasnik slovenske ljudske pesmi in s celo vrsto turnej po tujini tudi nekakšen slovenski ambasador. Verjetno je širšemu občinstvu ostal še najmanj poznan Voduškov pomemben prispevek etnomuzikološki vedi, čeprav je v času svojega delovanja užival ugled tako med domačo kot mednarodno strokovno javnostjo, kar je razvidno tudi iz citiranosti v mednarodnih objavah. Pravzaprav si je slovenska etnomuzikologija prav prek Voduška